

ВПЛИВ ФІЛОСОФСЬКО-РЕЛІГІЙНИХ ВЧЕНЬ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ НА ТВОРЧІСТЬ ВИДАТНОГО ПОЕТА ДОБИ ТАН ДУ ФУ (721–770)

Нечипоренко Б. Ю.

Питання філософсько-релігійних переконань особливо актуальне при аналізі поетичної творчості, оскільки дані ідеї свідомо чи підсвідомо акумулюються у творах і впливають на їхню тематику і забарвленість.

Протягом століть конфуціанство розвивалось і видозмінювалось, але залишалось основним концептом формування світогляду в китайській літературі. Пріоритетну позицію – як в суспільстві, так і в літературі – воно займало і в добу Тан (618–907).

Основні розходження між конфуціанством і буддизмом полягають у баченні світоустрою і місця людини в ньому. Не можна сказати, що це антагоністичні вчення, проте в конфуціанських канонічних писаннях існують аспекти, які суперечать буддійським поглядам. Конфуціанство відчуває потенційну небезпеку в природі; послідовники цього вчення бачать у ній втілення дикого, неприборканого і жорстокого начала – вони бояться її і намагаються від неї втекти. Так, наприклад, Ду Фу в творі “*Про те, як осінній вітер зруйнував очеретяний дах моєї хатини*” («茅屋为秋风所破歌») уявляє цивілізацію як місце, де можна сховатись від стихії, де природа втрачає свою значимість:

得广厦千万间, 呜呼!
眼前突兀见此屋, 吾庐独破受冻死亦足。
[萧涂非 2002, 187]

У серці я плекаю думу,
Якщо побудувати дім,
Щоб цілий Світ міг обігріти,
Я в світ батьків піду без суму.

Ду Фу прагне побудувати дім, щоб заховати в ньому від стихій усіх людей. Таке непримирення з природою і прагнення відгородитися від неї за непохитними стінами суспільства (风雨不动安如山!) є типовим для конфуціанського світогляду.

Ду Фу походив з доброчесної конфуціанської сім'ї. Його дід

Ду Шеньянь був відомим придворним поетом. Саме тому Ду Фу був дуже обізнаний у питаннях конфуціанських канонів і серйозно ставився до своїх зобов'язань як урядовця та прихильника конфуціанської традиції. Він співвідносив своє особисте життя з етапами розквіту і занепаду династії, щиро і емоційно реагував на зміни, що впливали на хід історії, загалом, і долі людей, зокрема [Конрад 1972, 133].

Аналізуючи життєвий шлях поета, його конфуціанські пріоритети й прагнення, бачимо таку тенденцію: він завжди намагався бути корисним для своєї держави, докладав усіх зусиль, щоб обійняти керівну посаду, прагнув не слави чи власного добробуту, а вдосконалення своєї країни. Про це яскраво свідчить той факт, що під час повстання під проводом Ань Луканя (755–762) поет не залишився у безпечному регіоні разом зі своєю сім'єю, а поспішив приєднатись до імператорського двору, щоб застосувати свої адміністративні знання і вміння на користь спільної справи. У його віршах простежується неприхована туга за країною; він щиро переймається її проблемами, і йому особливо важко, адже він усвідомлює власне безсилля. Емоційний стан поета, його душевні переживання яскраво відображені в поезії “Погляд навесні” («春望»):

国破山河在， 城春草木深。
感时花溅泪， 恨别鸟惊心。
烽火连三月， 家书抵万金。
白头搔更短， 浑欲不盛簪。

[萧涂非著 2002, 198]

Трава зелена, гори і дерева – весна по всій країні;
Та замість величі держави залишились руїни.
Старечі сльози скапують на квіти за біди батьківщини
Тривожно шемним голосом кричить за хмарами пташина.
Сигнальні вогнища вже третій місяць горять постійно
Листи із дому – це найбільше щастя, скарби безцінні.
Давно вже посивіла голова; ламке моє волосся;
Слабкий: немає навіть сил в руках зібрати запонкою коси.

Цей вірш за структурою являє собою восьмивірш (律诗), тобто складається з двох п'ятистопних чотиривіршів (五言绝句). Проте таке поділення не є лише формальним; з точки зору

змістового навантаження, вірш побудований за принципом дуальності об'єктивної дійсності, в якій співіснують весна і розруха (国破山河在), і душевного стану поета, де весь простір заповнила скорбота і відчай, зумовлений власною безсилістю (城春草木深).

Формально на перший план поставлений контраст весни як символу відродження і руйнації країни, як ознаки її занепаду. Проте ключовим моментом є інший конфлікт: Ду Фу як освічена людина, вихована на канонах класичного Конфуціанства, не може спокійно дивитись, як внаслідок неправильного керівництва занепадає його держава, тому усім серцем прагне зробити свій внесок і змінити ситуацію; але в умовах лицемірної і корумпованої бюрократії він відчуває себе безсилим старцем, який навіть собі не може нічим зарадити (白头搔更短, 浑欲不盛簪). Цей конфлікт нереалізованості є квінтесенцією драми життя поета.

Поет часто звертається до такого художнього прийому, як образний паралелізм, що дозволяє розкрити душевний стан ліричного героя через співставлення з певними явищами природи. У його поезії чітко простежується тенденція до “предметного” змалювання емпіричного досвіду та прагнення передати психоемоційні враження за допомогою конкретних явищ [Жульєн 2001, 415]. Його твори “Підіймаюсь на вежу міста Юеян” («登岳阳楼»), “На річці Цю” («曲江») є характерним прикладом звернення поета до індукції в творах (兴起): він переходить від змалювання окремих деталей до глобальних соціальних проблем.

Важливим для поезії Ду Фу є заглиблення у внутрішній символізм оточуючого світу природи. Його розповідна поезія була новаторською для танської доби: зазвичай поети лише спостерігали за біологічним світом і проводили паралелі зі своїми емпіричними злободенними враженнями. Структурованість світу в їхній поезії відносно проста й прикладна (наприклад, “гора” незмінно асоціювалась з підйомом і досягненням трансценденції). Певні деталі в їхніх творах могли бути присутні виключно з причини наявності їх у пейзажі (без семантично-експресивного навантаження). В поезії Ду Фу філософське семантичне навантаження межує з досконалою впорядкованістю, відгомонам перегукується в кожному слові й додає до розуміння загального змісту [萧涂非 2002, 159].

Незважаючи на те, що до кінця своїх днів Ду Фу за своїми ідеологічними вподобаннями залишався конфуціанцем, певний

час – під впливом Лі Бо (701–762) він захоплювався даосизмом. Разом вони збирали лікувальні трави, спілкувалися з відлюдниками, обговорювали питання місця і ролі людини у вселенській гармонії Дао [Owen 1981, 59]. Найвища цінність для даосів – повне злиття з природою, гармонія співіснування людини і довкілля. Вони вірять у Природний Порядок: у ньому життя має минати за своїми законами, в які не варто втручатись. Їх основні принципи: не втручатись, нічого не боятись і вірити, що все облаштується. Замість того, аби впливати на збалансованість природної сили або перейматися через те, що поза їхнім контролем, вони дають можливість природі самій відновити рівновагу [Жульєн 2001, 112].

Захоплення величчю і гармонійністю довкілля в деяких поезіях Ду Фу спрямоване на те, щоб підкреслити основну думку або емоційне наповнення. У цих творах поет не ставить за самоціль безпосереднє змалювання величі природи – він віднаходить у ній образи, які передають глибокі філософські концепції. Таким чином, за рахунок метаморфозного оформлення глибокі ідеї сприймаються легко і ненав'язливо. Як правило, філософська квінтесенція в таких віршах міститься в останніх рядках, які або узагальнюють весь вірш, або дають змогу читачеві побачити його в зовсім іншому ракурсі. Розглянемо цю тенденцію на прикладі поезії “Дивлюсь на вершину” («望峰»):

岱宗夫如何， 齐鲁青未了。
造化钟神秀， 阴阳割昏晓。
涩荡生层云， 快眦入归鸟。
会当凌绝顶， 一览众山小。

[成元 1998, 215]

Що може порівнятися з горою Тайвань,
Що простяглася від Ці і до Лу,
велична й зелена.
Чудове творіння майстрині-природи!
Вона розділяє птьму і світанок,
Народжує хмари і подихом
їх відправляє у мандри.
На пік прилітають птахи,
немов до святині;
І я підіймусь, щоб душею відчути,
Наскільки всі інші вершини маленькі
В порівнянні з Тайшань.

Першопочатково у читача може скластися помилкове враження, ніби цей твір є милуванням величчю природи або патетичним вихваланням її красот. Проте в останній строфі (会当凌绝顶, 一览众山小) поет міркує про вічні цінності – красу і духовність. Ці вищі матерії відіграють домінуючу роль в житті людини, піднімають її над тривіальністю метушні, що переобтяжує повсякденне буття. Така тенденція композиційної побудови простежується в більшості віршів Ду Фу, присвячених темі природи: “Прояснення після дощу” («雨晴»), “Вісім стансів про осінь” («秋兴八首») тощо.

Все життя поет перебував у пошуках духовної самореалізації. Проте він ніколи так і не став переконаним послідовником ні конфуціанства, ні популярних у ту добу даосизму чи буддизму. Тільки вже в похилому віці, перебуваючи в місті Куйчжоу (зараз місцевість Байді пров. Чунці), він звернувся до буддистської філософії зречення земних страждань. Це яскраво відбилось в його творі “Осіннього дня в палаці міста Куйчжоу оспівую те, що в мене на душі” («秋日夔府咏怀»), в якому він каже, що присвятить себе буддизму в храмі Шуанфенси (双峰寺), де буде чикати приходу “Семи буддистських старців”. Але він так і не потрапив в Цзіндзян і не прийшов до храму. Його останній порив так і залишився нереалізованим.

Для поета даосизм був ближчим по духу і гармонійно вписувався в його лірично-філософське світобачення. Проте через свою революційно-новаторську спрямованість і вільнолюбство він частково відходить від канонічних догм цього віровчення. Важливу роль відіграла реалістична зорієнтованість поета, його прагнення до правдивості зображення і високої деталізації, що, відповідно, витісняло з його творчості символічний містицизм, притаманний творам поетів – даосів. Зокрема, з погляду чистої філософії, Ду Фу не можна назвати ревним даосом, оскільки у своїх творах він не дотримується принципових норм цього філософсько-релігійного напрямку.

Стародавні митці, виховані в кращих традиціях даосизму і буддизму, прагнули до стану повної відсутності категорії “Я” в своїх творах. Даоси вважали, що людина є насамперед істотою природною, тому вона не повинна втручатись в закони всесвіту (Дао), порушувати їх; таким чином, вона має просто розчинитися в природі (ця концепція часто зустрічається у філософських

трактатах). Таким чином, письменники “стирали” в своїх творах ознаки власної присутності, пригнічували свої почуття і думки – на передній план висувалося філософське споглядання [Девятов, Мартиросян 2002, 193].

Ду Фу був неприборканим, палким романтиком, і присутність автора у його ліричних віршах завжди дуже гостро відчувається. В зображенні власного “Я” він інколи доходить до егоцентризму. Яскравим прикладом є його оповідальні поезії: “Про те, як осінній вітер зруйнував очеретяний дах моєї хатини” («茅屋为秋风所破歌»), “Перед обличчям снігу” («对雪»).

Таким чином, Ду Фу був вихований у конфуціанський традиції, наслідував основні канони цього віровчення, проте він дуже швидко зрозумів справжню ціну високих посад і багатства. Корумпованість і жадібність, завуальовані в конфуціанських догмах, примусили поета розчаруватися в цій філософсько-релігійній течії. У поета зустрічаються насмішкувато-іронічні зауваження щодо “конфуціанської моралі” (孔儒), проте, це є лише даниною моді танського вільнодумства, свободі вираження, популярній в цю добу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Девятов А., Мартиросян М. Китайский прорыв и уроки для России. – М., 2002. – 183.
2. Франсуа Жульен. Путь к цели в обход, или напрямик. – М., 2001.
3. 唐人绝句一千首 / 刘忆萱, 管士光 评注. – 沈阳: 辽宁教育出版社, 1997.
4. 唐诗三百首释注 / 成元 编著. – 成都: 四川大学出版社, 1998.
5. 唐时鉴赏辞典/萧涂非著. – 上海:上海辞出版社, 2002.
6. Ouwen S. The Great Age of China Poetry. – London, 1981.